

Г.Я.Рудий*

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ МАТЕРІАЛІВ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ 1930-х рр.

На основі аналізу республіканської періодичної преси 1930-х рр. висвітлюються проблеми розвитку музейної сфери в тодішній Україні.

Однією з важливих та актуальних проблем історичної науки є дослідження періодики, своєрідної скарбниці подій і фактів, зосередження величезної кількості матеріалів, що у сумі становлять багату джерельну базу для цілеспрямованих і системних студіювань розвитку музейної справи в Україні у 1930-х рр. Мета і завдання цієї статті полягають у тому, щоби на підставі виявлення та джерелознавчого аналізу матеріалів республіканської преси висвітлити основні тенденції тогочасного музейного процесу. Спеціальних праць, які б розглядали газети як історичне джерело вивчення розвитку музейної сфери в Україні досліджуваного періоду, немає.

У цілому ж тогочасна пресова система все більше втрачала властивий періоду 1920-х рр. самостійний пошуковий характер, набуваючи рис державного монополізму на інформацію. Почався період утиску україномовних видань, денаціоналізації їх змісту, тотальної ідеологізації преси. Перед редакціями газет було поставлено головне завдання – бути масовим психологічним та ідейним знаряддям русифікації українського суспільства за допомогою друкованого слова. Кількісно-мовний склад преси України 1930-х рр. ілюструє таблиця¹:

Рік	Газети:					
	українською мовою (назв)	разовий тираж (тис. прим.)	річний тираж (тис. прим.)	російською мовою (назв)	разовий тираж (тис. прим.)	річний тираж (тис. прим.)
1931	980	4104	464 642	80	369	37 448
1932	1278	5379	950 295	169	388	48 948
1933	1721	4521	661 495	293	407	40 266
1934	1860	3303	480 611	458	406	45 480
1935	1960	3973	675 768	478	941	150 813
1936	1389	4278	756 193	389	913	113 018
1937	982	4021	845 698	334	954	213 954
1938	933	3860	817 480	341	1441	351 075
1939	937	4389	854 968	366	1752	390 237
1940	950	4520	918 285	387	1789	424 244

Наведені дані дозволяють зробити висновок, що у зазначений період кількість газет та їх тиражі продовжували стрімко зростати. Найбільше українських газет видавалося 1935 р. – 1960 назв (1934 р. – 1860 назв). Найменше їх виходило у період з 1938 р до 1940 р. – відповідно 933, 937 і 950 назв. Однак із середини 1930-х рр. посилюється процес русифікації української республіканської періодики. Якщо в 1931 р. в УСРР видавалося російською мовою 80 назв газет, то в 1935 р. їх виходило вже 478.

У газетній періодиці зазначеного періоду досить докладно віддзеркалено процес охорони пам'яток історії та культури. Проблематика опублікованих матеріалів надзвичайно різноманітна. Тематичний розподіл газетних

* Рудий Григорій Якович – д-р іст. наук, провід. наук. співроб. Інституту історії України НАНУ.

публікацій щодо збереження історико-культурної спадщини в республіці у 1930-х рр. виглядає так: спорудження пам'ятників визначним діячам української культури – 19,3%; діяльність музейних установ – 17%; створення і реорганізація музеїв – 11,7%; проведення археологічних розкопок – 9,6%; збереження історико-культурної спадщини – 8,5%; відбудова історико-революційних пам'яток, спорудження пам'ятників партійно-радянським діячам – 7,2%; організація і проведення виставок, пам'яток історії та культури – 6,7%; підготовка історії міст, сіл, фабрик і заводів України – 6,1%; розвиток туристично-екскурсійного руху – 5,7%; створення і діяльність державних історико-культурних заповідників – 3,3%; руйнування пам'яток історії та культури – 3,1%; розвиток краєзнавства – 1,1%; діяльність архівних установ – 0,9%².

Отже, як свідчить аналіз, у досліджуваний період однією з провідних тем в українській пресі була діяльність музейних установ. Умовно цей газетний масив можна поділити на дві групи: 1) матеріали, що висвітлювали та роз'яснювали характер директивних документів органів радянської влади; 2) публікації, які розкривали зміст конкретних заходів державних органів щодо перебудови роботи музейних установ на основі їх політизації і вульгарної соціологізації.

Для матеріалів першої групи джерел характерне переважання розпорядчих документів, які розкривають принципи побудови єдиної політосвітньої музейної установи, а також розв'язання матеріальних проблем, підготовки музейних працівників. Із погляду релевантної інформації особливий інтерес для дослідника становлять матеріали газет, де висвітлювалися конкретні шляхи реконструкції музеїв, удосконалення управління процесами діяльності у музейній сфері. Безперечно, найбільша питома вага публікацій з означеної тематики (близько 70%) належить центральній періодичній пресі. Переважна більшість авторів таких матеріалів – музейні працівники і мистецтвознавці.

Особливо широкого резонансу набула тема перебудови експозиції музеїв на платформі «соціалістичного культурного будівництва». У газетах під красномовними назвами «Перебудувати роботу музею», «Нові музеї» тощо регулярно публікувалися матеріали про розбудову «нового радянського музею», який має стати політосвітньою організацією, сприяючи виконанню завдань «соціалістичної індустріалізації і колективізації сільського господарства». Показовою є одна зі статей, в якій наголошувалося, що музеї радянської доби мають стати активним чинником у «соціалістичному будівництві», їх відвідувачі повинні побачити наочну історію «класової боротьби», «суспільно-економічних формацій». І далі автор пропонує органам державної влади здійснити необхідні заходи для створення музеям належних умов для проведення широкої роботи в галузі вивчення і використання здобутків дореволюційної культури в інтересах радянської культури і соцбудівництва³.

У зв'язку з цим особливо активно на шпальтах періодичних видань і, насамперед, газет «Безбожник», «Вісті ВУЦВК», «Комуніст», «Пролетарська правда», «Більшовик Полтавщини», «Надніпрянська правда» (Херсон) висвітлювалися питання боротьби із так званим «речовим фетишизмом», «чужими», «ідеологічно шкідливими» експонатами, старими «земськими» традиціями, із проявами «буржуазного націоналізму», що збереглися в роботі музейних установ. Так, в одній зі статей відзначалися серйозні прогалини в роботі Білоцерківського краєзнавчого музею, експозиція якого не була оновлена згідно з директивними вказівками. Зокрема, стіни другого історичного відділу музею були завішані портретами польських королів і шляхтичів, портрети українських гетьманів Богдана Хмельницького й Івана Мазепи ви-

сілі поряд. «Не важко помітити, – робить висновок автор, – буржуазно-націоналістичну підкладку цих «трактувань», спрямованих на змазування прогресивної ролі Хмельницького в історії України»⁴. У цьому контексті у багатьох газетних публікаціях пропонувалося перебудувати всю експозицію музейних установ, перейти від «музеїв-кунсткамер» до «справжнього вивчення історії розвитку людського суспільства»⁵. Типовою є стаття К.Матусевича «Сумський музей у павутинні буржуазного речовизму», опублікована у харківській газеті «За культурну революцію» від 21 червня 1932 р. Тут зазначалося, що експозиції Сумського краєзнавчого музею перебувають у жахливому стані, становлячи собою скупчення розрізнених музейних речей, які «не мають політичного обличчя». І далі автор пропонує: «Треба змінити планування та розташування всіх відділів музею, треба акцентувати експонати на матеріалах краєзнавчих, треба негайно перетворити цю ганебну кунсткамеру на зразковий краєзнавчий музей на засадах марксизму-ленінізму як заклад комуністичної освіти трудящих мас [...] Треба негайно замінити керівництво музею, посилити партійний і науковий провід музею»⁶.

Слід відзначити, що тогочасна газетна періодика досить часто вміщувала критичні матеріали про діяльність музейних працівників та установ, які, згідно з марксистською методологією, не замінили застарілі експозиції дореволюційних музеїв і не стали «зброєю мобілізації волі радянського народу на активну участь у соціалістичному будівництві та боротьбі з класовим ворогом». Так, газета «Надніпрянська правда» (Херсон) опублікувала кореспонденцію під промовистою назвою «Клясові вороги в археологічному музеї». У ній, зокрема, йшлося: «Херсонський державний історико-археологічний музей, через засміченість його штату, за 13 років пролетарської диктатури не тільки не прилучився до завдань соціалістичного будівництва, а навпаки замкнувся у собі від пролетарської суспільності, у деяких галузях навіть свідомо шкодив». На думку автора кореспонденції, така ситуація в музеї стала можливою тому, що директорка цього закладу – І.В.Фабріціус-Конопонюлова – є за соціальним походженням «чужим елементом» і «вороже ставилася» до всіх починань радянської влади в музейній справі. За рішенням місцевих державних органів, її було звільнено з посади за першою категорією, а також порушене питання про «зміцнення» музею кваліфікованими й «ідеологічно перевіреними» фахівцями⁷. У вінницькій газеті «Більшовицька правда» опубліковано наказ наркома освіти УСРР В.Затонського про звільнення директора Вінницького музею ім. М. Коцюбинського – Х.Коцюбинського (рідний брат письменника) – за те, що він не забезпечив «політико-наукового керівництва» музеєм, у роботі якого були «прояви ідеологічного шкідництва», а сам він був «відірваний від радянської громадськості»⁸. На шпальтах газет з'являються критичні матеріали на адресу керівників музейних установ, які не зуміли організувати антирелігійну пропаганду серед трудящих. Їх загалом чимало, і всі вони вирізняються ідеологічним і політичним шельмуванням музейних працівників за недостатню богоборчу діяльність. З огляду на це показовим є допис «Чи довго це буде?» у київській газеті «Безбожник» від 5 квітня 1937 р., де з'ясовувалися причини незадовільної антирелігійної роботи в Українському музейному містечку. На думку автора, головною причиною поганої атеїстичної роботи музею була «шкідницька діяльність» колишнього завідувача музейного сектору Комітету у справах мистецтв при Раднаркомі республіки Знойка, якого за сумісництвом було призначено заступником директора музейного містечка з наукової роботи. Він ліквідував у музеї антирелігійний відділ «Релігія на послугах феодалізму» і замість нього почав створювати

новий відділ – «Історія лаври». Після цього виявилось, що його експозиція побудована «по-шкідницькому» і не відповідає завданням цілеспрямованої антирелігійної пропаганди. Далі автор доходить висновку: «Усю антирелігійну пропаганду в музейному містечку тепер фактично зведено до показу екскурсантам колишніх лаврських церков і печер, але й тут далеко не все гаразд. Досі історичні пам'ятки не оснащені марксо-ленінськими написами. Чиясь ворожа рука зняла в музеї з пам'яток усі цитати Леніна і Сталіна, які викривали контрреволюційну, мракобісницьку суть релігії і церкви, її реакційну роль в історії класової боротьби. Ще гірше з кадрами. На лекційну роботу в музейному містечку поставлені люди, дуже мало обізнані з антирелігійною справою. Цією важливішою політичною ділянкою роботи музею майже ніхто не керує. Нічого не робиться для озброєння екскурсководів і лекторів відповідними знаннями, для піднесення антирелігійної пропаганди на той ідейно-політичний рівень, на якому вона повинна бути в музеї»⁹. Також у пресі повідомлялося про незадовільну роботу Дніпропетровського антирелігійного музею з проведення відповідної пропаганди серед населення області. Для підвищення ефективності діяльності музею з означеної тематики пропонувалося винести за його межі найцікавіші експонати – у трудові колективи – і показати їх трудящим, розповісти людям, як релігія обдурює їх, «допомагаючи буржуазії поневолювати робітничий клас»¹⁰.

Як свідчить аналіз газетних публікацій, зазначені теми були постійними й пріоритетними у роботі редакції центральних і місцевих газет до кінця 1930-х рр. Є в тогочасних періодичних виданнях група матеріалів, де висвітлюється процес політичних репресій проти українських музейних працівників. Так, дніпропетровська газета «Зоря» 27 серпня 1933 р. опублікувала статтю А.Горба «Кубло націоналістичної контрреволюційної пропаганди», де автор, характеризуючи роботу колективу Дніпропетровського крайового історико-археологічного музею під керівництвом академіка ВУАН Д.Яворницького, звинуватив музейних працівників у тому, що вони перетворили заклад на «націоналістичне кубло». Автор риторично запитував: «Кому і для чого потрібна легенда про своєрідність культури запорожця? Ця вигадка потрібна куркульству, потрібна націоналістичній контрреволюції»¹¹. В одеській газеті «Чорноморська комуна» розповідалося про те, що тривалий час Одеський краєзнавчий музей очолював «ворог народу», який своєю «шкідницькою діяльністю» прагнув ліквідувати музей. Усі художні полотна навмисне розташовувалися не за відділами. Багато з цих картин були експоновані в антирадянському дусі. Музей зовсім не поповнювався картинами, які б відображали революційне минуле народу, його боротьбу «під керівництвом більшовицької партії за владу трудящих». Потім автор відзначав, що не виправдав сподівань і новий директор музею Майданников, який не зумів за короткий термін ліквідувати наслідки шкідництва, перебудувати роботу музею, насамперед його експозиції. Як і раніше, заклад не використовував можливостей цінних збірок пам'яток мистецтва для «комуністичного виховання трудящих». У музеї навіть немає жодного плаката, лозунга, портретів партійно-радянських керівників країни¹².

Такі ж матеріали вміщували як центральні, так і місцеві періодичні видання. Звичайно, після подібних публікацій багато музейних працівників були звільнені з роботи і репресовані. У середині 1930-х рр. усі музеї зазнали суттєвих втрат, а окремі з них припинили свою діяльність. Серед репресованих – відомі музеєзнавці М.Болтенко, В.Бруховський, В.Грінченко, В.Дубровський, Ф.Ернст, Н.Коцюбинська, П.Курінний, М.Макаренко, К.Мощенко, М.Рудинський, С.Таранушенко, О.Федоровський та ін. Наприкін-

ці 1933 р. – на початку 1934 р. органи ДПУ УСРР сфабрикували справу т.зв. «російсько-українського фашистського блоку», до якого нібито входили працівники музеїв Вінниці, Дніпропетровська, Житомира, Києва, Одеси, Полтави, Чернігова, Бердичева, Конотопа, Миргорода, Ніжина, Умані та ін. Усього слідством було «виявлено» 40 осередків організації та близько 100 її членів¹³. У результаті репресій, звільнень за політичними мотивами професійний і науковий рівень музейників у середині 1930-х рр. різко знизився. На шпальтах газет значне місце займають матеріали про брак кваліфікованих музейних кадрів. Зокрема, повідомлялося про те, що в Білоцерківському краєзнавчому музеї бухгалтер суміщав посади завгоспа, касира й наглядча, а із трьох наукових співробітників був лише один¹⁴. У Полтавському краєзнавчому музеї, у відділі доісторичного суспільства, екскурсії проводив не фахівець-музеезнавець, а сторожика-прибиральниця цього закладу Єфросинія Зубченко. Увагу керівництва музею було звернуто на те, що вона не може професійно відповідати на запитання екскурсантів, тому що не має спеціальної освіти і відповідного загальнокультурного рівня¹⁵.

Поряд із цим на шпальтах періодичних видань порушувалися такі гострі проблеми музейного життя, як брак приміщень, фінансування й ремонт. У газеті «Радянська Волинь» (Житомир) 14 липня 1937 р. повідомлялося про незадовільні умови, що склалися у Житомирському краєзнавчому музеї для роботи художнього відділу, котрий містився в 3–4 кімнатах закладу, тож із 900 картин до показу виставлено лише 200, а решта разом із меблями та скульптурами звалені у двох маленьких кімнатах музею. Автор кореспонденції звертався із проханням до міської влади розширити відділ, де зберігаються цінні твори мистецтва¹⁶. Такі матеріали були типовими при висвітленні зазначеної тематики.

Тогочасна українська періодика відводила важливе місце публікаціям про діяльність музеїв, які перебудовували свою роботу на основі методологічних принципів марксизму-ленізму, активно вивчали і пропагували історію більшовицької партії, суспільно-економічних формацій, класової боротьби. Так, повідомлялося, що Музей Слобідської України реорганізовано у Харківський історичний музей, в якому відкрито три нових відділи. Заклад поповнився цікавими експонатами, художніми картинами, які наочно зображують класову боротьбу протягом багатьох сторіч¹⁷. Розповідалося також і про те, що Полтавський державний історичний музей на численних експонатах висвітлює історію минулого, «героїчну боротьбу українського і російського народів проти польських окупантів» у XVIII ст., боротьбу робітників і селян за своє соціальне визволення в різні періоди історії аж до громадянської війни 1917–1920 рр.¹⁸

Українська преса регулярно інформувала читачів про створення до двадцятиріччя «Жовтневої революції» у десяти районних краєзнавчих музеях Чернігівщини спеціального відділу «Досягнення району за 20 років»¹⁹, відкриття відділу «Соціалістичне будівництво» в Ізюмському районному краєзнавчому музеї на Харківщині²⁰, перебудову експозиції Дніпропетровського музею революції у зв'язку з виходом «Короткого курсу історії ВКП(б)»²¹. Авторами цих публікацій були, головним чином, журналісти і музейні працівники. Водночас на шпальтах періодичних видань і, насамперед, київської газети «Комуніст» було опубліковано низку критичних матеріалів про Київський центральний історичний музей. Зокрема, повідомлялося, що заклад, де зібрано найцінніші історичні й культурні пам'ятки, уже чотири роки зачинений, він поступово руйнується, втрачає експонати, перетворюючись на «кладовище історичних цінностей». На думку автора корес-

понденції, музей так довго перебуває на консервації в результаті безконтрольності з боку Наркомосу²².

Є в тогочасних періодичних виданнях група матеріалів про створення нових музеїв, переважно науково-технічного профілю. Преса широко інформувала громадськість про рішення Раднаркому відкрити у Харкові Український науково-технічний музей. Цей заклад мав бути не лише лабораторією технічних здобутків, але й важливим рупором технічної пропаганди серед широких мас трудящих, залучаючи їх до боротьби за опанування найновішої техніки. У зв'язку з цим преса закликала громадськість України якнайпильніше охороняти та зберігати історико-технічні пам'ятки. У періодиці 1930-х рр. трапляються й критичні матеріали про недбале ставлення до збереження історико-технічних пам'яток. Так, харківська газета «Вісті ВУЦВК» 3 квітня 1933 р. опублікувала кореспонденцію «Історико-технічні пам'ятки в музей, а не на смітник». У ній, зокрема, йшлося: «[...] часто-густо технічні пам'ятки, що мають величезне історичне значення, переробляють, руйнують, здають на брукт. Недавно Рудметалторгу, як брукт, продали старовинну парову балянсову машину – одну з перших на виробництві України. На заводах України збереглося цих машин лише дві – три – на Тростянецькому і Південківському заводах. Управа цих заводів, залишивши старовинні машини на дворі, де вони руйнуються, забула, на жаль, про їх історико-технічне значення»²³.

У періодичних виданнях також містяться інформаційні повідомлення про підсумки роботи спеціальної комісії під керівництвом академіка ВУАН І.Шмальгаузена щодо реорганізації зоологічного та ботанічного музеїв Всеукраїнської академії наук. Згідно з пропозицією комісії, передбачалося на базі цих закладів створити природничо-історичний музей, що мав бути одним із найбільших у СРСР²⁴. Трапляються газетні публікації про завершення реконструкції геологічного музею АН УРСР. Зокрема, у ньому було створено відділ старовинних кристалів та осадових порід і мінералогії²⁵. Привертала увагу газет інформація про створення у Державному музеї західного та східного мистецтва іспанського відділу²⁶, підготовка до створення в Яготині на Київщині Меморіального музею Т.Шевченка²⁷, а у місті Щорсі на Чернігівщині – Меморіального музею М.Щорса²⁸.

Аналіз газетних публікацій свідчить, що найбільше музеїв науково-технічного профілю було створено на початку, а історико-революційних, літературних, художніх, меморіальних – у середині та другій половині 1930-х рр. Усього на 1 січня 1939 р. в республіці нараховувалося 115 музеїв²⁹. Усі вони, згідно з партійними постановами, мали стати «важливим центром виховання трудящих мас на зразках нової соціалістичної культури, активним чинником соціалістичного будівництва». Безперечно, предметом особливої уваги радянської преси була підготовка і відкриття 20 серпня 1938 р. у Києві філії музею В.Леніна. На шпальтах періодичних видань регулярно вміщувалися відповідні інформаційні повідомлення, статті, кореспонденції, замітки. Типовим був нарис С.Гавриленка «Образ великої людини», поданий у вінницькій газеті «Більшовицька правда» 16 травня 1938 р., де зазначалося, що вивчення матеріалів і документів у філії музею В.Леніна дасть змогу «глибше опанувати історію більшовизму, марксистсько-ленінську теорію»³⁰.

Трапляється також інформація про музейну ситуацію у західноукраїнському регіоні. Після включення в 1939 р. Західної України, а в 1940 р. – Північної Буковини і Південної Бессарабії до складу УРСР у газетній періодиці питання музейного життя висвітлювалися регулярно й докладно. Показовою є кореспонденція від 27 вересня 1940 р., уміщена в газеті «Ко-

муніст», про функціонування нового великого історичного музею у Львові. Повідомлялося, що заклад розташовано у Корняктовій і Чорній кам'яницях, які становили виняткову історичну й архітектурну цінність. Зокрема, у другій, згідно з принципами «радянського будівництва», було підготовлено експозицію музейних речей. У відділі докласової культури, розташованому у трьох залах, відвідувачі мали змогу ознайомитися з історією народів, які населяли Західну Україну. У Корняктовій кам'яниці діяв відділ, присвячений киево-руській добі, де наголошувалося на зв'язках російського, українського і білоруського народів. Зазначалося, що колектив співробітників музею систематично працює над поновленням експозицій. Серед останніх здобутків – велике історичне полотно «Люблінська унія» пензля відомого польського живописця Яна Матейка³¹. Цікавою та змістовною була стаття Михайла Тардова «Оссолінеум», опублікована 10 червня 1940 р. у київській «Літературній газеті», в якій розповідалося про історію та діяльність львівського музею «Оссолінеум». У величезному будинку, в якому він розташовувався, також містилися книгосховище, картинна галерея і друкарня. Тут зберігалося понад 500 000 книжок, серед них – цінні манускрипти XI і XII ст., «Божественна комедія» А. Данте й оригінал рукопису А. Міцкевича «Пан Тадеуш». У картинній галереї можна було побачити художні полотна Рембрандта, Тиціана, Я. Матейка. Музей володів великою колекцією старовинної зброї³².

На шпальтах газет 1930-х рр. можна знайти публікації про підготовку до заснування і відкриття археологічного, природничого, етнографічного та літературного музеїв у Львові, трьох музеїв у Дрогобицькій області, історичних та краєзнавчих музеїв в інших областях Західної України³³. У пресі також трапляються кореспонденції про вжиті Наркомосом УРСР заходи щодо створення історичних музеїв у Кишиневі і Чернівцях та краєзнавчих музеїв в Акермані і Бендерах. Частину експонатів цим закладам було передано із музейних фондів радянської України³⁴. У зазначений період з'являється чимало публікацій, присвячених діяльності музейних установ у Тернополі, Коломиї, Ужгороді, Мукачевому, Станіславі та інших західноукраїнських містах. Загалом на кінець 1939 р. кількість музеїв в Україні зросла до 174³⁵.

Як бачимо, у періодиці досліджуваного періоду активно відбився процес радянського музейного будівництва. Водночас були й повідомлення про руйнацію музеїв та втрату експонатів. Серед подібних матеріалів переважали кореспонденції і листи з різних регіонів республіки. Автори газетних публікацій – пам'ятко- й мистецтвознавці, журналісти-сількори. Нищення пам'яток набуло у той час масового характеру. Так, газета «Вісті ВУЦВК» інформувала громадськість про те, що вже три роки, як зачинений Лубенський краєзнавчий музей на Полтавщині, оскільки, мовляв, приміщення в аварійному стані. У цьому музеї зберігалося багато цінних експонатів і документів. Останнім часом із нього невідомо куди вивезено картини, старовинну зброю, але це нікого не цікавить. Місцева влада не вживає жодних заходів, щоби припинити руйнацію цінних історичних пам'яток. Автор кореспонденції М. Ткаченко звертався з проханням до Наркомосу УРСР вжити термінових заходів для припинення цього вандалізму³⁶. У газеті «Більшовик Полтавщини» повідомлялося про незадовільний стан пам'ятників на полі Полтавської битви, що опинилися на території Науково-дослідного інституту свинарства. Найцінніший пам'ятник, розташований на місці поховання 1445 загиблих у 1709 р. вояків, керівництво цієї установи перетворило на нафтосховище. У результаті цього граніт, з якого збудовано монумент, під впливом хімічних реакцій почав руйнуватися. Церкву і музей, де зберігалися експонати, пов'язані з битвою, інститут перетворив на зерно- та овоче-

сховище. Обидві будівлі в незадовільному стані. Архітектори із комунгоспу Полтавської міської ради замість того, щоби запропонувати проект реставрації пам'яток, узагалі висловилися за зняття з них меморіальних дошок³⁷.

Як свідчить аналіз газетних матеріалів, нехлюйське ставлення проявлялося також і до історико-революційних пам'яток. Періодичні видання інформували читачів про руйнування філії Київського музею революції – «Косий капонір» – в'язниці для особливо важливих державних злочинців періоду царизму. Серед ув'язнених тут було чимало революціонерів. На початок 1930-х рр. мур капоніра був напівзруйнованим, у камерах порожньо, де-не-де навалено купи дров, а керівництво музею революції обмежалося лише тим, що наказало почепити вивіску «Косий капонір (Київський Шліссельбург). Філія Київського музею революції». Реставрація пам'ятки не проводилася, тут не організовано ані справжнього музею, ані лекторію з історії революційного руху. І далі автор кореспонденції зазначав: «Керівники музею революції віддали «Косий капонір» на відкуп пацюкам. Такого ставлення до пам'яток минулого не можна терпіти. «Косий-капонір» треба перетворити в такий же музей, яким є зараз славнозвісна Петропавловська фортеця, або Шліссельбург»³⁸.

Отже, як свідчить аналіз документального матеріалу, газетна періодика зазначеного періоду докладно і повною мірою відтворювала найважливіші події та явища музейного життя в радянській Україні.

¹ Укладено автором на основі окремих таблиць, опубл. у вид.: Преса Української РСР 1917–1966. Статистичний довідник. – Х., 1967. – С.112–113.

² Дані одержано на підставі контент-аналізу матеріалів республіканської преси 1930-х рр.

³ Перебудувати роботу музею // Більшовик Полтавщини. – 1932. – 24 листопада.

⁴ Москаленко С. Неподобства в Білоцерківському музеї // Пролетарська правда (Київ). – 1938. – 3 серпня.

⁵ Петражицький, Розман, Прохуренко. Деякі зауваження про історичний музей // Наддніпрянська правда (Херсон). – 1936. – 23 лютого.

⁶ Матусевич К. Сумський музей у павутинні буржуазного речовизму // За культурну революцію (Харків). – 1932. – 21 червня.

⁷ Класові вороги в археологічному музеї // Наддніпрянська правда (Херсон). – 1931. – 25 січня.

⁸ У музеї ім. М.Коцюбинського // Більшовицька правда (Вінниця). – 1934. – 6 серпня.

⁹ Чи довго так буде // Безбожник (Київ). – 1937. – 5 квітня.

¹⁰ Хаскін М. Забутий музей // Там само. – 1937. – 23 липня.

¹¹ Горб А. Кубло націоналістичної контрреволюційної пропаганди // Зоря (Дніпропетровськ). – 1933. – 27 серпня.

¹² Мельник В., Баніт М., Буйволенко В. Що робиться в художньому музеї // Чорноморська комуна (Одеса). – 1938. – 2 липня.

¹³ Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні. 1917–1941 рр. – Ч.2: Кінець 1920-х – 1941 рр. – К., 1995. – С.160.

¹⁴ Москаленко С. Указ. праця.

¹⁵ Посадов О. Полтавський музей // Вісті ВУЦВК (Київ). – 1935. – 12 грудня.

¹⁶ Лев С. В художньому відділі музею // Радянська Волинь (Житомир). – 1937. – 14 липня.

¹⁷ Харківський історичний музей // Комуніст (Харків). – 1934. – 21 серпня.

¹⁸ Скробот І. Полтавський державний музей // Більшовик Полтавщини. – 1939. – 30 червня.

¹⁹ В музеях Чернігівщини // Вісті ВУЦВК (Київ). – 1937. – 24 серпня.

²⁰ Новий відділ в Ізюмському музеї // Соціалістична Харківщина. – 1938. – 29 січня.

²¹ Дніпропетровський музей революції // Зоря (Дніпропетровськ). – 1939. – 15 червня.

²² Баумштейн В. Кладовище історичних цінностей // Комуніст (Київ). – 1937. –

5 серпня.

²³ Історико-технічні пам'ятки в музей, а не на смітник // Вісті ВУЦВК (Київ). – 1933. – 3 квітня.

²⁴ У Всеукраїнській академії наук // Там само. – 1935. – 2 січня.

²⁵ Геологічний музей АН // Там само. – 1937. – 18 липня.

²⁶ Музей західного та східного мистецтва // Літературна газета (Київ). – 1937. –

17 травня.

²⁷ Музей Т.Г.Шевченка в Яготині // Вісті ВУЦВК (Київ). – 1938. – 24 грудня.

²⁸ Музей Щорса // Там само. – 1937. – 20 січня.

²⁹ Маньковська Р.В. Музейництво в Україні. – К., 2000. – С.110.

³⁰ Гавриленко С. Образ великої людини // Більшовицька правда (Вінниця). –

1938. – 16 травня.

³¹ Львівський історичний музей // Комуніст (Київ). – 1940. – 27 вересня.

³² Тардов М. Осолінеум // Літературна газета (Київ). – 1940. – 10 червня.

³³ Нові музеї в західних областях України // Вісті ВУЦВК (Київ). – 1939. –

31 грудня.

³⁴ Музеї у визволених містах // Там само. – 1940. – 10 серпня.

³⁵ Маньковська Р.В. Указ. праця. – С.110.

³⁶ Ткаченко М. Руйнують історичні пам'ятки // Вісті ВУЦВК (Київ). – 1937. –

24 серпня.

³⁷ Донець Л. Шкідництво в зберіганні пам'ятників // Більшовик Полтавщини. –

1937. – 2 жовтня.

³⁸ Дусавецький Г. Косий капонір // Пролетарська правда (Київ). – 1934. –

30 грудня.

In the article the problems of museum's field development in Ukraine on materials of un-published periodicals of 1930-th are reflected.